

Heppie op de club

Een informatief document voor gemeenten

Stichting Het Vergeten Kind

Maart 2022

Inleiding

Als samenleving willen wij dat alle kinderen zich gezond, kansrijk en veilig ontwikkelen. In eerste instantie zijn ouders verantwoordelijk voor de opvoeding van hun kinderen. Maar om er voor te zorgen dat kinderen zo veilig en gezond mogelijk opgroeien, is ook de inzet van medeopvoeders in het tweede en derde opvoedmilieu nodig. Gemeenten zijn verantwoordelijk om een pedagogische infrastructuur in het derde opvoedmilieu te verwezenlijken. Op dit moment is er niet genoeg aandacht voor alle kinderen in de omgeving maar ligt de nadruk vaak op maar een klein aantal kinderen. Kinderen die bijvoorbeeld grote zorgvragen hebben. Het Vergeten Kind is ervan overtuigd dat deze onbalans opgelost kan worden. In dit document informeren wij gemeenten graag over:

1. de gebreken van het huidige jeugdbeleid,
2. de gevolgen daarvan voor kinderen en hun gezinnen en voor de gemeenten, én
3. de wijze waarop de patstelling zoals die de afgelopen decennia is ontstaan, kan worden opgelost.

Om die reden begint deze notitie met deze drie hoofdstukken. Hoofdstuk vier vat het geheel beknopt samen.

Dit document is geen wetenschappelijke publicatie van Het Vergeten Kind. Zo wordt er bijvoorbeeld niet aan literatuurvermeldingen gedaan. Indien de lezer kennis wil nemen van de wetenschappelijke kracht achter dit verhaal, dan kan Het Vergeten Kind hierbij ondersteunen.

1. De gebreken van het huidige jeugdbeleid

Kinderen ondersteunen bij het alledaagse opgroeien en opvoeden is dan meer dan alleen (de escalatie van) problemen voorkomen en de brede ontwikkeling van kinderen stimuleren. Het Nederlandse jeugdbeleid is bijzonder van aard omdat het sterk probleem-georiënteerd is. We zien dat onder andere terug in de politiek en maatschappelijke aandacht die wordt besteed aan de jeugdsector. Die gaat vooral naar de jeugdzorg. Datzelfde geldt voor de financiële middelen. Het overgrote deel gaat naar de jeugdzorg, 87% zelfs naar de specialistische GGZ.

Het lijkt alsof er binnen het huidige jeugdbeleid nauwelijks tot geen aandacht is voor kinderen en jongeren waar (nog) niets mee aan de hand is. De Jeugdwet, waarvan normaal gesproken verwacht zou mogen worden dat zij zich richt op alle kinderen in ons land, richt zich expliciet op de achterkant van het jeugdstelsel waar de jeugdzorg zich bevindt. Het betreft hier een relatief klein aantal kinderen en jongeren; het aantal kinderen met geïndiceerde jeugdzorg wordt geschat op slechts vijf procent. De conclusie lijkt gerechtvaardigd te stellen dat de balans in het jeugdbeleid zoek is. Deze onevenwichtigheid is overigens geen nieuw bestuurlijk fenomeen: het bestaat al zeker vijftig jaar en is moeilijk van binnenuit te herstellen.

De onbalans, waarbij er nauwelijks tot geen aandacht is voor een pedagogisch vangnet in bijvoorbeeld het derde milieu (de vrije tijd van kinderen), leidt er onder andere toe dat (beginnende) problemen daar niet worden gesignaleerd en/of verholpen. Bij gebrek aan pedagogische ondersteuning verergeren de problemen. Uiteindelijk komt, vaak pas na jaren, de jeugdzorg om de hoek kijken. Dan is er al veel problematisch gedrag ingesleten en kost het veel moeite om het kind adequaat te helpen.

Zeker de helft van wat nu aan kinderen en jongeren in de jeugdzorg terecht komt, zou op een vroegtijdige manier kunnen worden geholpen. Dat betekent dus een halvering van het huidige budget aan jeugdzorg. Maar eerst moet die balans in het gemeentelijke jeugdbeleid worden gevonden. Dat lijkt alleen mogelijk als er een geheel andere bestuurlijke route wordt gezocht dan de gebruikelijke, die van (methodische) verbeteringen in de jeugdzorg.

2. De gevolgen voor kinderen en hun gezinnen én voor de gemeenten

De beleidsconcentratie voor de achterkant van het jeugdstelsel heeft onder andere tot gevolg dat de jeugdzorg groeit. We hebben tot nu toe de groeiende zorgvraag niet kunnen stoppen, alle methodische en bestuurlijke innovaties ten spijt. Ook de decentralisatie van 2015 heeft niet de oplossing geboden die de politiek en het veld er van hadden verwacht.

De huidige situatie in de jeugdzorg

De decentralisatie van de jeugdwet in 2015 had als doel het jeugdstelsel te vereenvoudigen, het efficiënter en effectiever te maken, om zo de eigen kracht van de jongere en van het zorgend en probleemoplossend vermogen van diens gezin en sociale omgeving te versterken. De hulp die aan gezinnen wordt geboden zou hiermee meer gericht zijn op preventie. Toch is er vanaf 2015 juist een toename te zien in het aantal jongeren (tot 23 jaar) dat gebruik maakt van een vorm van de jeugdzorg. Zo maakte 10% van de jongeren in 2019 gebruik van jeugdzorg. Daarnaast hebben we een groeiende groep dakloze kinderen (met meer dan 50% gestegen vanaf de decentralisatie), een groeiend aantal zelfdodingen onder jongeren en er zijn 60.000 spookjongeren (niet bekend thuis, op school of uitkerende instanties). Tot slot is er ook nog de toenemende armoede in gezinnen die structureel 400.000 kinderen treft (armoede is de belangrijkste risicofactor om later in de jeugdzorg terecht te komen).

Gevolg van de toenemende vraag aan jeugdzorg

Ondanks dat er een toenemende vraag is aan jeugdzorg, blijkt het bieden van specialistische zorg aan kinderen lang niet altijd effectief te zijn. Dat dwingt het gemeentelijke jeugdbeleid tot een fundamentele herbezinning: doorgaan op de bekende huidige weg óf we kiezen ervoor om de balans van het jeugdbeleid meer in evenwicht te brengen waardoor op termijn de vraag naar jeugdzorg zal verminderen en de kosten voor gemeenten zullen afnemen.

Hoe kan het anders? Op dit moment worden ongemakken en problemen waar kinderen mee te maken krijgen, snel het medische circuit ingetrokken (medicalisering). Tegenover die medicalisering wordt het concept van de pedagogische civil society gezet, "waarin ieder kind een veilige omgeving om zich heen heeft, waarin de school, de naschoolse opvang, de sportclub en de buurt een belangrijke rol spelen". De beoogde verandering van medicalisering van jeugdproblematiek naar de pedagogische civil society benadering, met meer aandacht voor preventie en eigen kracht, houdt een paradigma-verandering in. De nadruk ligt niet meer op het 'beter maken' van een kind met problemen, maar op het versterken van het netwerk en het zelfoplossend vermogen van jeugd en ouders zodat beter omgegaan kan worden met probleemsituaties. Deze verandering gaat niet zonder slag of stoot. Het vraagt van het veld dat zij bereid en in staat zijn om fundamenteel anders te kijken naar een kind met problemen en om andere werkwijzen te hanteren. Het vraagt van ouders en kinderen dat zij bereid en in staat zijn om anders te denken over de oplossing van hun problemen. Zo een verandering heeft daarnaast ook organisatorische consequenties en raakt ook aan de belangen van de betrokken organisaties en professionals.

3. Hoe kan de patstelling worden opgelost?

De logica in deze notitie is eigenlijk bijzonder eenvoudig. De onbalans van het gemeentelijk jeugdbeleid, dat voor zoveel persoonlijke moeilijkheden (bij kinderen en hun ouders) en financiële problemen (van de gemeente) zorgt, kan worden hersteld door kortweg meer aandacht en middelen te geven aan de voorzijde van het jeugdstelsel. Van belang is dat gezinnen steun ontvangen vanuit hun eigen netwerk maar ook dat de pedagogische kwaliteit van de basisvoorzieningen verbreed worden.

Aan de voorzijde van het jeugdstelsel bevindt zich het derde milieu, de vrije tijd van kinderen. Daar zijn verenigingen en clubs actief zoals sportclubs, culturele verenigingen, scouting, jongerenwerk, enzovoort. Daar zijn veel kinderen actief, maar nog veel belangrijker is dat zij daar gemotiveerd actief zijn. Een kwetsbaar punt is dat er in veel gemeenten geen pedagogische infrastructuur bestaat voor het derde milieu. Dat betekent dat kinderen en jongeren die problemen hebben en/of veroorzaken bij deze verenigingen en clubs niet geholpen zullen en kunnen worden. Er is geen herkenning en geen pedagogische deskundigheid. Als het moeizaam gedrag van een kind lang doorgaat, is exclusie vaak de enige oplossing.

Participatie bij vrije tijd clubs en sportverenigingen

De vrijwilligers die voor deze verenigingen en clubs werkzaam zijn, kunnen we dit niet kwalijk nemen. Zij staan er alleen voor en bovendien is het hun expertise niet om dergelijke situaties op te lossen. Feitelijk laat de samenleving hen in de pedagogische kou staan. Het is tijd om een paar conclusies trekken:

- De inzet wordt niet gericht op verbetering van de jeugdzorg, want dat zou weer investeringen betekenen aan de achterkant van het jeugdstelsel. Om de balans van het gemeentelijk jeugdbeleid te herstellen zal er meer politieke aandacht en middelen moeten gaan naar de voorkant van het jeugdstelsel.
- De vrije tijd is een uitstekend milieu om kinderen positief te beïnvloeden, inclusie te bevorderen en (aankomende) problemen te tackelen. Dat laatste vereist een pedagogisch vangnet in het derde milieu.
- Het doet alle kinderen deugd als zij ergens actief bij betrokken zijn in hun vrije tijd. Het is daarom zaak dat de gemeente actief nastreeft dat al haar kinderen deelnemen aan vrijetijdsactiviteiten.
- Er zal aandacht dienen te zijn voor kinderen en jongeren uit lagere sociaal-economische milieus.

De weg naar inclusie

Om ervoor te zorgen dat alle kinderen in de toekomst kunnen deelnemen aan vrijetijdsactiviteiten, is er een verandering nodig in het gemeentelijke jeugdbeleid. Deze transformatie kan worden gezien als een aanpak in twee fases:

1. In de eerste fase wordt ingezet om de pedagogische kwaliteit van clubs en verenigingen in gemeenten te verbreden. Gemeenten zijn hiervoor verantwoordelijk dus het is belangrijk dat zij hier in investeren. Om dit te kunnen bereiken worden de vrijwilligers bij de verenigingen en clubs op vrijwillige basis

getraind in de methodiek van Klimaat van Aandacht. Het Klimaat van Aandacht is ontwikkeld door stichting Het Vergeten Kind. Het is geen methodiek, maar een visie op de manier waarop we omgaan met kinderen. Het is een basishouding waarmee je het belang van het kind centraal stelt. Omgaan met kinderen vanuit een Klimaat van Aandacht biedt een beschermende factor voor kinderen met een verhoogd risico op een problematische ontwikkeling. Door middel van de training worden vrijwilligers vaardig om op adequate wijze om te leren gaan met het uiteenlopende gedrag dat kinderen kunnen tonen. Daardoor kunnen een hoop kinderen die voorheen moesten stoppen bij een club of vereniging bij deze clubs nu wel mee doen. Op deze wijze zal exclusie minder (of beter: niet) voorkomen op club of vereniging.

Het is belangrijk dat vrijwilligers zich competent voelen om alle kinderen op de club of vereniging te begeleiden. Ook na het volgen van de training moeten vrijwilligers de mogelijkheid hebben om lastige casussen met iemand te bespreken. Daarom wordt er naast het geven van de training ook een steunstructuur gecreëerd. Vrijwilligers op de clubs en verenigingen kunnen rekenen op steun vanuit Het Vergeten Kind en vanuit de gemeente en hebben de mogelijkheid om gebruik te maken van online ondersteuning.

2. In de tweede fase is er een belangrijke rol voor gemeenten. Om meer inclusie te creëren is het nodig dat ook kinderen uit de meest kwetsbare groepen worden uitgenodigd om zich aan te sluiten bij een club of vereniging die hen leuk lijkt. Voor deze kwetsbare kinderen en hun gezinnen is het belangrijk dat zij de weg naar de clubs weten te vinden. Dat vraagt iets van bijvoorbeeld gezinswerkers, jongerenwerkers, buurtsportcoaches, leerkrachten en wijkteammedewerkers. Zij hebben de taak om de kinderen uit de gezinnen die ze begeleiden, kennis te laten maken met de clubs en verenigingen in de gemeente. Wanneer een kind eenmaal de weg naar een club heeft gevonden is het belangrijk dat de vrijwilligers/trainers op de club goed contact onderhoudt met ouders. Bijvoorbeeld over hoe zij het beste om kunnen gaan met het gedrag van het kind. Dit leidt er hopelijk toe dat vrijwilligers zich competent voelen om ook deze kinderen in de groep te hebben. In deze fase is er vooral aandacht voor kinderen die voorheen nooit op een club hebben gezeten, toch erbij te laten horen. Alles moet op alles worden gezet om juist deze kinderen aan de club gebonden te houden. Het Vergeten Kind kan gemeenten, gezinswerkers en wijkteammedewerkers handvatten aanreiken hoe ze deze verandering kunnen realiseren.

Het omkeren van bestaand jeugdbeleid is wel een kwestie van lange adem. Wat in eeuwen, en zeker in de afgelopen decennia, is scheefgegroeid, kan niet snel in één of twee jaar worden hersteld. Maar een paar procent verbetering per jaar moet kunnen, zeker als we dat koppelen aan andere voor de hand liggende verbeterpunten voor de gemeentelijke jeugdzorg. Drie à vier procent verbetering per jaar leidt na tien jaar tot dertig, veertig procent verbetering. Het blijft merkwaardig dat de oplossing voor de jeugdproblemen altijd zijn gezocht in (meer) jeugdzorg.

4. Samenvatting

Nederland draait al decennialang om de hete brij heen. Problemen van en met kinderen lost het op door de jeugdzorg uit te breiden, deze anders te financieren, deze af en toe te vernieuwen door jeugdzorg innovaties, deze onder te brengen in een andere overheidslaag, enzovoort. Gezien de blijvende groei raken deze oplossingen de kern niet. Ook de decentralisatie in 2015 heeft niet voor het gewenste effect gezorgd, de vraag naar jeugdzorg is alleen maar toegenomen.

Opvallend is dat het Nederlandse jeugdbeleid zich vooral focust op jeugdzorg, dat achterin het jeugdstelsel is gepositioneerd. Het kan helpend zijn als we kijken naar het bredere jeugdbeleid. Dan zien we een ongekennde disbalans: haast alle aandacht en middelen gaan naar de achterkant van het stelsel voor een zeer beperkte groep kinderen. Dat moet beter kunnen. Het lijkt meer dan wenselijk het gemeentelijk beleid een zwenk te geven richting voorkant van het jeugdstelsel. Daar bevindt zich het derde milieu, de vrije tijd van kinderen en jongeren. Gemeenten moeten zich meer gaan richten op de pedagogische civil society benadering: een veilige omgeving voor ieder kind creëren waarin de school, de naschoolse opvang, de sportclub en de buurt een belangrijke rol spelen. De gemeente zal zich daar veel meer actief moeten betonen om de heilloze weg van steeds meer jeugdzorg(kosten) te kunnen verlaten.

Het Vergeten Kind heeft een programma ontwikkeld waarmee een dergelijk beleid in de praktijk uitgevoerd kan worden. Dit beleid richt zich op het derde opvoedmilieu: de vrije tijd. Met dit programma worden de vrijwilligers die op clubs en verenigingen werkzaam zijn, getraind in het Klimaat van Aandacht. Daarnaast worden de clubs pedagogisch ondersteund en voorzichtig wordt een lichte structuur (het pedagogisch vangnet) gebouwd. Op deze manier staan de vrijwilligers niet in de kou als er zich zaken voordoen met kinderen en jongeren waar zij geen raad mee weten. Het zal ertoe leiden dat de werkzaamheden voor de vrijwilligers in de verenigingen en clubs plezieriger wordt. Een andere consequentie is dat door adequaat te handelen (als club of als vangnet) er geen kinderen of jongeren meer verwijderd zullen worden van een club en dat kinderen die voorheen geen toegang hadden tot deze clubs en verenigingen nu wel uitgenodigd worden. We streven inclusie na, geen exclusie. Maar inclusie vereist wel een stevige inzet, dat gaat niet vanzelf.

De gemeente kan met een ander jeugdbeleid (waarin er meer aandacht en focus is voor kinderen in het derde opvoedmilieu) na een aantal jaren oogsten:

1. Door het volgen van de training voelen vrijwilligers van vrije tijd clubs en sportverenigingen zich competent en weten ze hoe ze met de doelgroep om moeten gaan. Omdat het werken voor vrijwilligers weer leuk wordt, blijft de sociale infrastructuur in stand.
2. Omdat vrijwilligers op de club getraind zijn, zal het bijzondere gedrag van kinderen tijdig opvallen. Dan kan er meteen wat aan worden gedaan. We kijken niet jaren toe tot het gedrag zo ver is ingesleten dat er jeugdzorg aan te pas moeten komen. Ouders en andere steunfiguren om kinderen heen nemen

gezamenlijk en op tijd hun verantwoordelijkheid. Zo kunnen problemen al in een vroeg stadium en in het normale leven worden opgelost.

3. Omdat er eerder hulp wordt geboden aan een gezin dat dat nodig heeft, zullen hoge kosten voor specialistische zorg uitblijven. Dit zorgt voor minder persoonlijke pijn en verdriet voor kinderen en hun ouders én voor minder kosten voor de gemeente.

Het Vergeten Kind wil met programma Heppie op de club graag bijdragen aan de verwezenlijking van deze doelstellingen.